

Folk och Försvar, 2008

Vad är inkluderande respektive exkluderande identitet?

Jag kommer att prata om identitet utifrån ett positivt, inkluderande perspektiv, mångfald är något positivt, något utvecklande. Jag är väl medveten om att detta är ett minerat område, identitet, kultur, etnicitet och värderings diskussioner är laddade, både med känslor, missuppfattningar, rena manipulationer men också med olika teoretiska utgångspunkter.

Min utgångspunkt är min forskning i Afrika sedan 2002, mina intervjuer med politiska ledare, som i stort handlat om etnicitet och konflikt.

Detta föredrag skall ses som ett inlägg inför diskussionerna vi skall ha tillsammans i eftermiddag. Det skall också ses som en kommentar till frågeställningen om vad det är för värderingar vi försvarar, förhoppningsvis kommer jag att ge några nya infallsvinklar, jag kommer absolut att, för några av er, vara lite lagom provocerande.

Begrepp som etnicitet, kultur, identitet är känslomässigt laddade uttryck, svåra att definiera, det är enkelt att misstolka och manipulera.

Identitet är en social konstruktion, vi föds inte med den, den sitter inte i våra gener, vi socialiseras in i den. Sociala grupper finns i oändligt många konstellationer, familjen, släkten, sportföreningen, koloniföreningen, yrket.

Vi kan, och är oftast, också med i många olika grupper, jag är skåning, officer, skidåkare, europé och så vidare, den sociala gruppen står inte stilla, den

utvecklas runt oss individer, vi utvecklas med den och vi kan påverka vår grupp i viss utsträckning.

Det är jag som individ som bestämmer både i vilken grad jag vill tillhöra en viss grupp, och det är också jag som bestämmer om jag vill förflytta mig mellan olika identiteter. Våra identiteter är oftast flera och överlappande. Och det är också detta som gör att vi kan sätta fokus på olika delmängder i vad vi tycker det är som konstituerar en identitet just i detta specifika fall, President Joseph Kabila i DRC anses vara Tanzanier av sina motståndare.

Identiteter och sociala grupper i den context vi talar om här är förstås inte hur lösa sammanslutningar som helst, det är skillnad på att vara medlem i scouterna och att vara europé. Men även om det är väldigt starka sociala band mellan individer i vissa avseenden, nästan som sociala kontrakt, så kvarstår det att det också är både genomsläppligt och rörligt (utvecklande)

Även identiteter som vilken nation och stat jag tillhör växlar, det som de flesta ser som viktiga, historiska belegg för sin identitet visar sig ofta vara ganska moderna konstruktioner. De flesta modeller som försöker skapa en teori om vad det innebär att ha "samma" identitet, eller tillhöra samma grupp misslyckas, eller kommer i alla fall inte särskilt nära verkligheten, det må vara kulturbegreppet, civilisations begreppet, nationsbegreppet eller vilken etnisk grupp man tillhör. Att prata om en Svensk identitet skulle tex kunna ta sin grund i religion, medborgarskap, julfirande, språket, svensk litteratur, allemansrätten eller ngt annat, på alla enskilda punkter fallerar detta, kyrka och stat är skilda åt i Sverige, det finns många i Sverige med dubbelt medborgarskap eller med annat medborgarskap som känner sig som ursvenskar, julen kommer från kontinentala Europa, Sverige bestod av 1/3 Finland upp till 1809, osv

För att ge ett exempel på hur man kan se på just etnicitets begreppet så brukar man tala om att för att konstituera en etnisk grupp så behövs det gemensam historia, en längtan efter den gemensamma geografiska ursprungsplatsen (a place to call home), samma kultur (kläder, språk, mat), socialt mönster (familj, klan), om vi tar denna modell som utgångspunkt skulle golfare kunna utgöra en etnisk grupp.

Man har samma historiska bakgrund, man längtar efter ”den speciella”, historiska, golfbanan i Skottland, man har samma kulturella koder, språk, uttryck (19 e hålet, fore, hole in one, vem spelar bollen först på green osv), man har t o m samma uppfattning om vad som bör ätas efter en runda ”kokt eller grillad lax o pressad potatis”, man talar om den speciella tävlingen, man har en speciell geografisk plats man samlas på, man har speciella verktyg och kläder, och man har också speciella regler för vem som får vara med i just denna gruppen.

Vår identitet, eller frågan om vem som har samma identitet som jag, blir viktigt först i mötet med andra grupper. När ”vi” måste tävla om resurser mot ”dom”. Detta kan man förstå om de totala resurserna verkligen är små, som i vissa konflikter i Afrika söder om Sahara, men detta är sällan fallet i Västvärlden, och nästan aldrig i länder som Sverige.

De grupper som har lättast för att inkludera nya medlemmar är dom som är intresserade av mötet mellan människor, som ser den sociala gruppen som något i ständig rörelse. Dom som istället ser identitet, kultur och etnicitet som ngt ”givet” ngt statiskt är också dom som har lättare att bli exkluderande, det är enkelt att välja bort det nya, det som stör, samtidigt som man bibehåller det som är.

Detta var anmärkningsvärt nog fallet i tex Rwanda, innan koloniseringen var inte grupptillhörigheten viktig eftersom man kunde flytta mellan dom och tom

anse sig tillhöra båda, man hade en ömsesidig respekt och förståelse för att olikheter behövdes, och var positiva.

Milosevic var expert på detta och hans tal om ”trast fältet”, 1300 tals historia, och de oförrätter som det serbiska folket stått ut med i år hundraden, var en av start punkterna på kriget på Balkan. Tyvärr blir också identiteter lätta att manipulera. Eftersom dom är konstruktioner, kan man välja bland all historia och alla delmängder, för att sätta tyngd bakom vissa egenskaper, händelser och ”fakta”. Och vi ser detta gång på gång, Nigeria, Östra DRC, under nästan ett halvt sekel på Nordirland, i Frankrike och nu senast i Kenya får identiteten, på olika sätt, ofta journalistiskt, ta över från den verkliga konflikten.

Det är enkelt att manipulera begreppet gemensam värdegrund till en Svensk identitet, bestående av noga utvalda delar ur den Svenska historien och det vi tror konstituerar en Svensk kultur. Strävan med en gemensam värdegrund borde alltså istället vara att så många som möjligt kan delta i arbetet med att försöka nå till det uppsatta målet, gemensamma värderingar som gör vårt samhälle inkluderande och mångfacetterat.

Jag skulle tom vilja gå så långt som att argumentera att det inte finns ngt som kan kallas gemensam värdegrund, om man inte skall hålla sig på den allra högsta abstraktionsnivån, mänskliga rättigheter, barnkonventionen. Jag tror att vi borde prata om individuella identiteter, kanske tom individuella värdegrunder, men med gemensamma mål för hur vi vill att vår grupp skall utvecklas, då skulle man nå två saker, ett mål blir i sig självt positivare, alla kan delta på egna villkor för att nå det, och det faktum att vi försöker nå ett mål tillsammans gör att vår sociala grupp utvecklas positivt.

Alltså, sociala grupper rör sig, i förhållande till varandra, men det finns också rörelse inom grupperna, individer väljer både tillhörighet, förflyttning och utveckling. Detta kan vara svårare, jag är född i Sverige, eller enklare, jag är skidåkare.

Vi talar oftast om kultur, etnicitet, identitet som ngt som andra har, ngt långt bort, vi förklarar krig och folkmord i Afrika med etnicitetsbegrepp, vi talar om blods band som utgör grunden för konflikt, tom konflikten i Kenya efter valet porträtteras slarvigt som en etnisk konflikt, konflikten i Kenya har inte någonting med etnicitet att göra och väldigt lite med någon annan väldefinierad identitet att göra, den har med makt och makt fördelning att göra och därmed följande resurser och resurstilldelning. Etniciteten, eller grupp tillhörigheten används som ett mobiliserings verktyg, ett effektivt sådant. Att slarva med begreppen på detta sätt är vanligt, begreppen är svåra, men om vi inte försöker se bakom dom enkla rubrikerna kommer vi aldrig att förstå varför vissa grupper av människor slåss mot andra.

Men vi har precis samma grupperingar och grupper i Sverige också.

Samer utgör en sådan grupp, man har i vissa avseende större lojalitet till samer på den norska sidan om gränsen än mot Stockholm, regionen nordkalotten är viktigare än Sverige. Alltså en stor grupp människor, som självklart skulle ställa upp på tanken om gemensam värdegrund som en målsättning men som samtidigt i vissa avseenden inte ställer stor tilltro till statens gränser utan ser delar av Norge, Sverige och Finland som ett stort gemensamt område för rennäring. Men rätten till sitt språk, religion, kultur fick inte den Samiska befolkningen förrän på 1970 talet, och vi vill så mycket hellre se kulturen i form av hantverk, sång, musik, konst än ersättningsnivåer för påkörd ren eller prissättning på el och eventuella sprängning av el-stolpar.

Den samiska ursprungsbefolkningen i Sverige har vissa saker skyddade i lag, men är i stor utsträckning lika utsatta som alla andra minoriteter, gruppen samer är också öppen i vissa avseende, språkstudier, deltagande i hantverk och andra kulturella uttrycksformer, möjligheter att gifta in sig i gruppen, men är i vissa andra avseenden extremt slutna, tex renägande.

Men i allt väsentligt tycker ju vi, dvs dom av oss som inte kallar oss samer, att detta inte är ett problem, vi har hitta en balans, och vi inser att både vi och den samiska gruppen utvecklas tillsammans och hittar nya gemensamma sätt att samarbeta, samtidigt som vi tillåter en fri utveckling inom den Samiska gruppen. Och detta har vi gjort utan att i detalj utröna vad som är den Samiska identiteten, eller den Svenska identiteten, eller vilken gemensam värdegrund vi har.

Så, vad skulle då kunna vara en gemensam värdegrund, eller som jag hellre skulle vilja kalla det, en gemensam målsättning för värderingar? Det finns förslag om att Mänskliga rättigheter, barnkonvention, jämställdhet, demokrati och yttrandefrihet skulle vara en utgångspunkt för en sådan värdegrund, men detta är saker som alla ställer upp på, rebell ledaren i östra Kongo säger att han slåss för allas lika värde, Pakistan anser sig vara en demokrati, i Afghanistan finns inget barnarbete (slakten hjälps åt, det är utbildning, å andra sidan är det ju så det ser ut fortfarande på många svenska gårdar), det är förmodligen en myt att det finns universella värderingar annat än på den högsta abstraktionsnivån, och dom kommer oavsett alltid att tolkas olika, det vi tycker är gott i Sverige, ser lite olika ut i Italien.

Så självklart är det en utgångspunkt för den gemensamma värdegrunden, men inget som särskiljer oss mot andra, och om det skulle vara vår identitet måste vi ju göra upp med våra egna synder, jämlikhet o lika lön för lika arbete, där ett fack förbund inte ställer upp på kvinnolöns satsningar i stor skala, eller att

acceptera riddarhuset som vägrar släppa in kvinnor i sin styrelse, just med argumentet att "hur skulle det då gå, så har vi ju inte gjort innan", och det kan man väl stå ut med om det varit vilken frimärksklubb som helst, men det är det ju inte, här ingår ju ledande politiker och näringslivs toppar. Samkönade äktenskap ses fortfarande som ett hot i många grupper i Sverige, var finns den gemensamma identiteten då?

För mig är det självklart att vi måste höra både böneutrop och kyrkklockor, men arbetar all Svenska kommuner aktivt för att det skall bli så? Hur arbetar skolan men mångfalds frågor? Skolverkets utredning om värdegrund som gjordes 2000 är ett lysande exempel på hur man försöker komma vidare och djupare, men hur gör man i klassrummet, och hur gör man i lärarrummet?

Förmodligen är det också så att det bara är nationalisterna och isolationisterna som tjänar på en exakt definiering på vad som är en specifik Svensk identitet.

Och det finns annat som för oss som bor i Sverige är viktigt, allemansrätten är förmodligen en sådan sak, att kunna vistas fritt, i princip, i naturen, att kunna ta del av natur o djurliv på ett enkelt och okomplicerat sätt, är förmodligen minst lika viktigt som delar i demokratibegreppet för många av oss.

Det kanske är så att den värdegrund vi letar efter skall vara en målsättning, ngt att sträva efter inte ngt som vi kräver av var och en, om det inte är inskrivet i Svensk lag såklart, vilket förvånansvärt många saker faktiskt redan är, jämställdhet, diskriminering, hatbrott osv.

Vad skulle då den gemensamma värdegrunden kunna innehålla? Jag tror att vi skall koncentrera oss på mötesmöjligheterna och mötesplatserna istället för gränsdragningarna, vi skall satsa på pilarna mellan cirklarna och inte på

cirklarnas yttre gränser, Sverige är redan mångkulturellt, vi tillåter olikheter, vissa som sagt redan inskrivna i lag.

Jag hoppas att den gemensamma värdegrunden är just att tillåta olikheter, att respektera allas olika möjligheter att utvecklas. Jag tror att man kan ha olika identiteter, men dela grundläggande faktorer som att tillåta olikheter och uppmuntra mångfald och nyfikenhet.

Tyvär är inte detta bilden vi förmedlar till dem som kommer till oss, som väljer att försöka komma med i vår grupp, för att delta i vår gemenskap, för att kalla sig Svenskar. I skriften "Sverige- en pocketguide" som ges ut till nya invånare av Integrations Verket, genomsyras av bilden att *du* måste bli som *vi* för att passa in, inte att det är ok att vara som du är, och att vi uppskattar det. Den uppsats som skrevs på Linköpings Universitet 2006 och som analyserar nyss nämnda skrift visar just att identitet är en social konstruktion och att det är vanskligt att försöka visa hur det går till att "bli Svensk", den Svenska identiteten påstås bla bestå av husmanskost, Friskis o Sveltis samt julfirande. (inget som jag speciellt skulle ställa upp på som uttryck för ngn Svensk identitet).

En viktig sak att ta upp när man diskuterar frågor om värderingsgrund, identitet osv är också att en överväldigande majoritet av Svenska folket både vet och accepterar att Sverige redan är mångkulturellt, 97 %, enligt DN, tycker att mångfald gör arbetsplatsen bättre, det är inte så, enligt mig, att vi som bor i Sverige inte accepterar olika identiteter, tvärtom jag tror faktiskt att de flesta uppskattar det.

För att summera, identitet är en social konstruktion, gruppen och dess individer utvecklas och förändras i förhållande till varandra och omvärlden, det finns inte

ngt statiskt identitets eller kultur begrepp. Det är ett kollektivt beslut ofta initierat av våra politiska ledare om vår grupp skall vara inkluderande eller exkluderande.

Rädsla för det nya, för den okända utvecklingen kan ofta ta sig isolationistiska, exkluderande uttryck, motsatsen är att synliggöra det positiva med det mångfacetterade samhället, att olikheter är själv grunden för utveckling.

Det är resan tillsammans, utvecklingen som berikar vår sociala grupp, gör den större och starkare, ett styrketecken är att tillåta olikheterna, och att uppmuntra tillförsel av nya influenser.

Om detta stämmer borde alltså Försvarmakten göra mer av det som vi redan gör, vi måste försvara allas, även de i Afghanistan och Afrika, rätt och möjlighet att välja om man skall kunna delta i vår grupp, på väg mot något slags värdegrunds mål, att försvara detta görs självklart inte bara vid Sveriges gräns utan på andra ställen i världen också.

Den gemensamma värdegrunden kan möjligen stå som en målsättning, men den kan aldrig göras till en gemensam identitet, det vi kan försvara, och underlätta, är allas möjlighet att utvecklas i riktning mot vår målbild, värdegrunden, på lika villkor, med ömsesidig respekt.

Det är inte den gemensamma identiteten som är det viktiga utan valet, diskussionen och respekten för rätten att välja *olika* identiteter som är det centrala.

Vi bör alltså försvara Sverige inte i första hand som geografisk plats utan istället rätten att välja Sverige som utgångspunkt för individuellt identitetsskapande.

– *Magnus Jörgel, Institutionen för säkerhet och strategi vid Förvarshögskolan*